

İNSANIN YARATILIŞINDA UYGARLIĞA HİZMET EDEN KİMLİK VE KİŞİLİK İZLERİNİN TARİHSEL, HUKUKSAL VE KÜLTÜREL SONUÇLARI

Prof. Dr. Osman ZÜMRÜT

ÖZET

İslam Dini, İnsan soyunun kimlikli ve kişilikli sürmesi için özellikle anasının -babasının tam olarak belirlenmesi üzerine insanlığı temellendirmektedir. Onun için de İslam, insanın kimliğinin dosdoğru olarak nasılsa öyle tanınmasına özen gösterir.

Yüce Allah onun için insanın kendi bedensel yapısında her bireyin kendine özgü ayırıcı özellikler yaratmıştır. DNA, parmak izi, dil ve öteki yetenekleri bireyleri birbirinden ayıran özellikleridir.

İslam evlat edinme ve benzeri yapaysal soya dayanma biçimlerini reddeder. Ayrıca İslam, çocuğun küçük yaşta alınıp sanki kendi annesi ve babasıymış gibi büyütülmeye çalışılıp, günün birinde ortaya çıktığında evlat edinmiş olanın çok olması ve bunalım yaşamamasını önlemek ve aldatılmış duruma düşürmemek için evlat edinme ve yapaysal soy uygulamasını yasaklamıştır. Buna karşın İslam, evlat gibi, çocukların korunup bakılmasını buyurmuştur.

Buluntu veya zina'dan doğan çocuğu sahiplenmesi, İslamın yaratılan insana renk,ırk,sınıf ve cinsiyet farkı gözetmeden eşit muamele yapılmasını buyurması "İnsan Hak ve Özgürlükleri Evrensel Bildirgesi"den çok önceleridir.

Tarihsel ve hukuksal sonuçları etkileyen insan soyunun tutarlı olarak belirlenmesi ve tanınması, birey özgürlüğü, kimlik ve kişilik onurluluğu ve bireyin yüceliği yüce Allah'ın istediği ve İslam Dininin oluşturmaya çalıştığı durumdur.

A. İnsanın Yaratılışındaki Özellikler

a. İnsanın Yaratılışı

Kur'an'a göre insan, ruh ve bedenden oluşan ve canlılar içinde en üstün varlıktır. Kur'ân ve hadislerde "insan" sözcüğü, "âdem, beşer, ins, nâs, ibn âdem" gibi sözcüklerle ifade edilmiştir.

İslam'a göre insan, tesadüfen veya sebeplerin kendiliğinden birleşmesiyle varolan bir canlı olmayıp, Allah'ın yaratmış olduğu bir varlıktır. İnsanın yaratılışı onun gereksinimi olan her şeyin yaratılmasından sonra gerçekleşmiş ve insan yeryüzünde bulunan bütün varlıkların üze-

rine görevli (halife) olarak yaratılmıştır.¹ Âdem'in yaratılıp meleklerle, ona secde edilmesinin emredilmesi, insan soyu olan Âdem'in meleklerden daha üstün kıldığını göstermektedir.²

Yüce Allah, Kur'an'da insanı kuru bir çamurdan, belli bir düzeye gelmiş bir balçıktan yaratıp³, bir insan suretine getirip ruhundan üflediği zaman, meleklerle "derhal secde edin" buyurduğunu,⁴ İblis dışında tüm meleklerin secde ettiklerini açıkça bildirmektedir.⁵ Âdem'in yaratılmasından sonra, iki insan cinsinin ilişkisi sonrasındaki hamilelik ve doğum safhasını, yani, Âdem'den sonraki insan soyunun yaratılışı anlatılmaktadır⁶

Kurtûbî, konuyla ilgili âyetin yorumunda insandan maksadın Âdem peygamber ile onun soyundan gelen insanların kastedildiğini söyler.⁷ Âlûsî de, ilgili âyette bedeninin yaratılışından bahsedildiğini, ruhun ise ilahî bir nurdan yaratıldığını açıklar.⁸

Topraktan yaratılmış insan için melekler itiraz etmiş ve kendilerinin Allah'ı sürekli andıklarını ve hiç kusur işlemediklerini ileri sürerek "yeryüzünde bozgunculuk yapacak birisini mi yaratacağını söylemişler ve Hz. Âdem'in yaratılışına razı olmamışlardır".⁹ Sonuçta yüce Allah kendi takdiriyle insanı yaratmıştır.

Allah, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'in eşi Havva'yı ve insan toplumunu yarattığını şöyle anlatmaktadır:

"Ey insanlar, sizi tek bir nefisten (Hz. Âdem)'den yaratan ve ondan zevcesini (Hz. Havva'yı) yaratan ve her ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbiniz (e karşı şirk ve isyan)dan sakının..."¹⁰

Kur'ân yorum bilimcilere göre, bu âyette, "tek bir nefis" ifadesinden maksat ilk insan Âdem'dir.¹¹ Bu ilk yaratılış dışında insanlar bir

¹ Kur'ân: Bakara 2/30

² Beydâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî*, Dârul-Fikr, Beyrut, 1996, I, 277.

³ Kur'ân: Hicr, 15/26

⁴ Kur'ân: Hicr, 15/28.

⁵ Kur'ân: A'râf, 7/11.

⁶ Bkn. Kur'ân: Müminûn, 23/12-16.

⁷ Kurtubî, *el-Câmi li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, Kahire, 1372, VI, 333.

⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azim ve's-Seb'îl-Mesânî*, Beyrut, ty., XVIII, 73.

⁹ Kur'ân: Bakara, 2/30.

¹⁰ Kur'ân: Nisa, 4/1.

erkekle bir kadının ilişkisinden doğmaktadırlar. İnsan nesli çoğaldıkça çeşitli kabileler ve kavimlere ayrılmıştır. Bunun sonucunda uluslar meydana gelmiştir. Ancak Yüce Allah bu kuralın dışında mucize olmak üzere Hz. İsa'yı, Hz. Meryem'e ruhundan üfleyerek yaratmıştır.

İslâm'a göre ilk insan, aynı zamanda ilk peygamberdir. İnsan soyunun "yeryüzünde kan dökecek birisi" olması daha sonra ortaya çıkmış bir durumdur. Bunda da Hz. Âdem'in oğullarından Hâbil ve Kâbil'in arasında geçen kıskançlık, çıkar ve bencillik (nefs) etkili olmuştur. Şeytanın verdiği vesveseyle Kâbil kardeşini öldürmüştür. Bu, aynı zamanda insanlığın seyir çizgisini belirlemiş ve bir bakıma tevhitte şirkin temellerinin atılmasına neden olmuştur. Böylece insan, ya Allah yolunda giderek birlik ve barışı, ya da bunun karşıtı olan şirk (şeytan) yolundan giderek kavga ve savaşı seçmiştir. Sonuç itibariyle bunun orta yolu yoktur.

b. İnsanın Sorumluluğu

Allah'ın insana yeryüzünde yüklediği sorumluluk, Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır:

Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik de, onlar onu yerine getiremeyecekleri korkusuyla yüklenmekten yüz çevirdiler ve bundan endişeye düştüler. (Bunun için üzerlerinden alınmasını rica ettiler). Fakat onu (emaneti) insan yükledi. Böylelikle o, (kendine) çok zulmetti ve (sonucu kestiremez duruma düştüğünden dolayı) câhil oldu.¹²

Kur'an yorum bilimcilere göre, burada emanet kavramından amaç, ferâiz diye ifade edilen sorumluluklardır.¹³ Vücut olarak zayıf ve ömrünün kısalığı sebebiyle geçici yaşamı olan insanın yüklediği sorumluluk ona dünyayı, ahireti ve cenneti kazandıracaktır. Kuşkusuz, Allah, insanın bu sorumluluğunu yerine getirebilmesi için, onu, âciz bırakmamış ve ona irade, akıl ve bilme yeteneği vererek tüm yaratıklara egemen olmasını sağlamıştır. İslam'da insan için sorumluluk öyle dengelenmiştir ki, Yüce Allah, insana gücünün yetmeyeceğinden ve aklının kavrayamayaçağından onu sorumlu tutmamıştır.¹⁴

İnsanın en güzel biçimde ve diğer canlılardan farklı olarak yaratıldığı Kur'an'da şöyle anlatılır:

¹¹ Kurtubî, *a.g.e.*, VII, 337; Beydâvî, *a.g.e.*, II, 138; Âlûsî, *a.g.e.*, *a.g.e.*, IV, 180

¹² Kur'an: Ahzâb 33/72)

¹³ Kurtubî, *a.g.e.*, XIV, 255; Âlûsî, *a.g.e.*, XXII, 97.

¹⁴ Kur'an, Bakara 2/286.

Biz, şüphe yok ki insanı, ahsen-i takvimde (düzgün bir şekilde, güzel bir suretin mükemmel bir mizacın ve çeşitli duyuların sahibi, pek çok gizli kabiliyetlere mâlik ve ilahi emanetin yüklenicisi olarak) yarat-
tık.¹⁵

İnsan yaratılış olarak İslâm Dinini kabule eğilimlidir. Bu konuda Hz. Peygamberin "Her doğan çocuk, İslâm'ı benimseyebilecek kabiliyette doğar; ancak onu ana-babası (veya çevresi) Hıristiyan, Mecûsî veya Yahudi yapar"¹⁶ sözleri bu gerçeği vurgular.

İnsanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde ve toplum hayatının şekillenmesinde tarihin en köklü kurumlarının başında din gelir. Değişik inanç sahibi toplumlar ile tek Tanrı inancını koruma görevi verilen peygamberlerin ilettiği ve bizzat yaşamında örnek olarak uyguladığı insanların aralarında geçen mücadeleler, inançlılar ile inançsızlar ve bunlar arasındaki çıkarıcıların kavgaları veya çatışmaları olarak tanımlanabilir. Oysa Allah'ın peygamberler ve kutsal kitaplar göndermedeki amacı, insanların barış içinde olmalarının insanlar tarafından sağlanmasına yöneliktir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi insanın, varlıklar arasında en üstün ve güzel yaratılmış olmasının yanı sıra, o aynı zamanda dinsel, onursal ve toplumsal üstünlüğe de sahip bir varlıktır. Bu durum Kur'an'da şöyle açıkça belirtilir:

Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliiniz en takvalı olanınızdır. Muhakkak ki Allah (soy, nesep ve mevkiinizi) çok iyi bilendir...¹⁷

Allah insanları yaşadığı dünyada mutlu olarak kendisine itaat ve ulaşmak üzere yarattığını birçok âyette vurgulamaktadır. Bunlardan birinde şöyle buyuruyor: "Cinleri ve insanları, sadece bana kulluk etsinler diye yarattım".¹⁸ Buradaki "kulluk", kölelik anlamında olmayıp, "itaat, sevgi, saygı, ve bağlılık" oluşumlarını içeren İslam Dinine özgü dinsel bir kavramdır.

¹⁵ Kur'an: Tin, 95/4.

¹⁶ Buhârî, Kader, 25.

¹⁷ Kur'an: Hucurat, 49/13.

¹⁸ Kur'an: Zâriyât, 51/56.

c. Sosyal Açından İnsan

İnsanın toplumsallaşma yeteneği ve özelliği, onun toplumlar oluşturmasının kaynağıdır. İnsanın tek bir kişiden yaratılmadığının Kur'ân'da vurgulanması, yüce Allah'ın topluma daha ağırlık verdiğinin açık anlatımıdır.

İnsanın toplumsal yönü hem uygarlık açısından önemlidir, hem de sosyal tarihin oluşmasına neden olmuştur. Devletin oluşması ancak toplum ile mümkündür. Dinlerin insanlar için istedikleri, siyasal sistemlerin istediğinden farklı değildir. Sözgelimi, adalet, özgürlük, ahlak ve benzeri toplumsal gereksinimler aynı zamanda dinlerin de istedikleridir. Sadece dîn bunların gerçekleştirilmesine, siyasal ve felsefi sistemlerden daha farklı olarak kutsallık yükler.

d. Allah'ın İnsana Verdiği Dil Yeteneği

Dil, yüce Allah tarafından insana verilen büyük yetenektir. Dil, aynı zamanda tarihin süregelmesi için çok önemli etkin kaynaktır. Geçmiş uygarlıkların izlerinden çoğunlukla dilin yardımıyla haberdar oluyoruz.

Dilin çıkışı Kur'ân'da şöyle açıklanır: Yüce Allah "Adem'e bütün (yaratıkların) isimleri(ni) öğretti. Sonra onları meleklere gösterip: 'Eğer siz doğrucular iseniz (her şeyin içyüzünü biliyorsunuz) bunların isimlerini bana haber verin' dedi."¹⁹

Bu âyette meleklere ancak verilen bilgiler dahilinde hareket ettiği, her şeyin hikmetinin Allah tarafından daha iyi bilindiği ve insana şeyayı adlandırmanın, yani dilin Allah tarafından öğretildiği gösterilmektedir. "(Melekler de bilgisizliklerini itiraf edip): 'Ey Rabbimiz seni her şeyden tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bir şey bilmeyiz. Gerçekten (her şeyi) hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sahibi sensin' dediler."²⁰

Daha sonra Allâhü Teâlâ Adem'e, meleklere varlıkların isimlerini haber vermesini emredince, Hz. Âdem de meleklere isimlerini bir bir saydı. Bunun üzerine yukarıda söz ettiğimiz gibi, melekler Adem'e secde ettiler. Ancak İblis (şeytan) secde etmeyip dayattı. Gururuna dokundu ve kendisinin ateşten yaratıldığını ileri sürerek Hz. Âdem'e secde etmemesinin cezasını Allah'ın huzurundan kovulmakla ödedi. Bunun

¹⁹ Kur'ân: Bakara, 2/31.

²⁰ Kur'ân: Bakara, 2/33.

üzerine İblis Allah'a tövbe ederek dünya hayatı boyunca izin istedi ve Allah'ın kullarını kendi yanına çekeceğine ant içerek yeryüzüne indi.²¹

Dil ve düşünce diyalektiği, geçmişle geleceği birleştirmiş ve uzaklığı yakına getirmiştir. Her insanın dil yeteneği, onu kullanması, sözcükleri ağızdan çıkarması, ses tonu ve özelliği birbirinden farklıdır. İşte bu farklılık da kimlik oluşumuna tanı olarak alınabilmektedir. Örneğin duyduğumuz sesin kime ait olduğunu anımsamamız bu görüşümüzün açık kanıtıdır.

e. Allah'ın İnsana Verdiği Teknik ve Yaratıcılık Yeteneği

İnsanın özelliklerinden biri de yaratıcı teknik yeteneğidir. İnsan, içgüdülerinin eksikliğini nasıl zekâsıyla gideriyorsa, organlarının eksikliğini de teknikle giderir. Uçmak için kanatları olmayan insan, uçak yapar, kanat organının eksikliğini teknikle giderir.

İnsan aklından kaynaklanan felsefi ve sosyal açıklamalar, birbirini izlemiştir. Üretilen kuramlar hem düşüncede hem de insanın yaratıcı yeteneklerinde geliştirdikleriyle uygarlık oluşumunu sağlamıştır. Aynı zamanda yeteneklerin ürettiği bilgi birikimleri ve teknoloji, tarihin yardımıyla gelecek kuşaklara aktarılarak, insanlık tarihi açısından bir bütünlük sağlamıştır. Tarihin korumasında bu tür kuramlar ile insanlık gelişim sürecinde sürekli olarak irdelenmiştir. Sonunda insanın yeni tanımı ve bu insanın kendi aklı ve hisleriyle kurduğunu, yeni dünya ortaya çıkarmıştır. Her defasında uzayın derinliklerine ve bilişimin akıl almazlığına dalan insan, her şeyin merkezinin kendinde olduğunu görsel olarak kanıtlamak zorunda kalmıştır.

B. İnsan Kimlik ve Kişiliğini Gösteren Bedensel Yapılanma ve Bunların Hukuksal Kullanımları

a. Ayrı birey olarak kimlik ve kişilik yapılanması

Yüce Allah, her insanı öyle yaratmıştır ki, onu kaybetmek veya birbiriyle karıştırmak olası değildir. Bu açıdan bakınca insanın her birinin belirgin ve diğerinden kendini ayırt edici özellikleri vardır. Bu özellikler tarih ve hukuk açısından çok önemlidir. Tarih insanlar üzerine kurulduğu için bu farklılığa çok önem verir. Hukuk ise, özellikle insan

²¹ Kur'an: Bakara, 2/34, Sâd, 38/71-74.

haklarının korunmasında ve cinayetlerin aydınlanmasında insanın bu özelliklerinden yararlanmaktadır.

Makalemizdeki temel amacımız, İslam Dininin insan kimliğini ve kişiliğini korumaya verdiği öneme dikkat çekmektir. İnsanların birbirinden farklılığını ortaya koyan DNA veya “genlerin yapısı”, parmak izi farklılıkları ve bugün için fazla bir anlam ifade etmeyen ancak, klasik İslam anlayışının ve Peygamberin dikkat çektiği kuyruk sokumu kemiğidir. Bu makalede bunların toplumsal, hukuksal ve kültürel yansımaları irdelenecektir.

b. İnsanların en ayırıcı özelliği:DNA

DNA, hücre çekirdeğinde titizlikle korunan ve insan vücudunun bilgi bankası olan önemli bir moleküldür. DNA'da korunan bilgiler, insanın saç ve gözlerinin renginden boyunun uzunluğuna kadar tüm fiziksel özellikleri ile birlikte, hücrelerde ve vücutta meydana gelen binlerce farklı olayı ve sistemi de denetler. Örneğin, insanın kan basıncının alçak, yüksek veya normal olması bile DNA'daki bilgilere bağlıdır.

İnsan türüne ait tüm özellikler insan genomu ve yaşadığı çevre genomu ile etkileşim sonucu oluşur. Sözelimi, insan zekası %70 genom tarafından belirlenirken, % 30 çevre etkisiyle şekillenir. Çekirdekdeki 23 çeşit kromozomda bulunan tüm çekirdek DNA'ları ile hücre stoplazmasında bulunan binlerce mitokondride bulunan mitokondri DNA'sının toplamına **genom** denir. İnsan türünün genomu, yaklaşık olarak 3.2 milyar nükleotid çiftinden oluşur. Hücre ve dolayısıyla canlıya enerji ihtiyacının karşılandığı hücre bölümlerine **mitokondri** denir. Bir hücre içinde yaklaşık 10.000 adet mitokondri bulunmaktadır. Neticede insan olarak diploid bir canlıyız. Birbirlerine benzeyen bir çift kromozom takımına sahip canlı türüne **diploid** denir.

Bizler diploid bir canlı olduğumuzdan, her bir çeşit kromozomdan annemizden aldığımız bir kopya ile babamızdan aldığımız bir kopya olmak üzere ikişer kopya bulunur. Bu nedenle 23 farklı kromozomdan ikişer tane bulduğumuzdan toplam 46 kromozoma sahibiz. Bu sayılar, kadın ve erkeklerde biraz farklıdır. Erkeklerde 22 çift+ X ve Y kromozomlar = 46 kromozom varken, kadınlarda 22 çift + XX = 46 kromozom bulunur. Yani kadınlarda Y kromozomu bulunmaz. Erkeklerde de iki X yerine sadece bir X kromozomu bulunur. Tüm canlıların DNA'larında nükleotidler vardır. Nükleotid, DNA'yı oluşturan yapı taşlarına denir. Gerçekten bütün canlıların DNA'larında Adenin (A),

Guanin(G), Sitozin (C) ve Timin (T) olmak üzere 4 çeşit nükleotid vardır.

İnsan genomunu oluşturan 3.2 milyar nükleotid çiftinden yaklaşık % 40'ı A ve T den oluşurken % 60'ı da G ve C den oluşur. Sağlıklı tüm insanlardaki toplam sayı 3.2 milyar dolayındadır. İnsan türünün genomunda bulunan gen sayısı ise tam olarak bilinmemekle birlikte yaklaşık 25 bin dolayında olarak tahmin edilmektedir. Gen, bir protein şifreleyen DNA bölgesidir.

Herhangi iki insan arasındaki genetik fark nedir? Bu sorunun yanıtı yaklaşık % 0.1 yani 3.2 milyar nükleotid çiftinin binde biri olan 3 milyon nükleotid çiftidir. İki kişi arasındaki bu 3 milyonluk nükleotid farkı sayıdaki fark olmayıp genom içindeki nükleotidlerin dizilişindeki farktır. Örnek olarak 10 nükleotidlik bir dizi yazalım

A T G G C A C T G A Bu diziliş bana ait olsun. Bir başkasındaki diziliş ise,

A T G C C A C T G A ise iki kişi arasındaki fark onda birdir diyoruz.

Bunun gibi kişiye sahip olduğu tüm özellikleri kazandıran kişiler arasındaki bu 3 milyonluk farktır ki bu genomumuzun sadece binde birini yapmaktadır. Kişilerin genomları binde 999 benzer iken binde 1 farklıdır. Gerek kriminolojide kullanılan parmak izi analizi ve gerekse tıpta kullanılan babalık testi temelde kişiler arasında bulunan bu 3 milyonluk kimlik özelliğini belirleyen bu farka dayalıdır.

c. DNA nedir ve moleküler yapısı nasıldır?

Nükleik asitler, genetik bilginin depolanması ve ifade edilmesinden sorumlu moleküllerdir. Kimyasal olarak birbirinden farklı iki çeşit nükleik asit vardır.

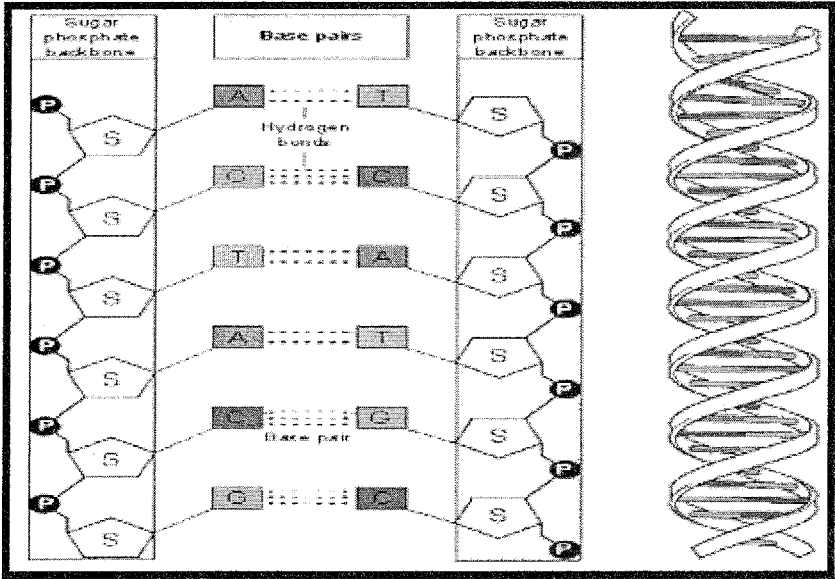
1.Deoksiribükleik asit (DNA) (şekil 1)

2.Ribonükleik asit (RNA)

DNA hücrenin kromozomlarında, mitokondri ve bitki kloroplastlarında bulunur. Prokaryotik hücrelerde ayrıca 'plazmit' adı verilen kromozom yapısında olmayan sitoplazmik DNA'lara da rastlanır. Organizmanın yaşamını sürdürebilmesi hücrelerin çoğalması gereklidir. DNA, organizmanın gelişimini yönlendirecek bilgiyi içerir. Hücrelerin

bölünerek çoğalması sırasında DNA tam olarak çoğalır ve bölünebilen hücrenin, özelliğine seçici olarak belirli bilgiler ifade eder.

DNA'nın sahip olduğu şekil ise mikro dünyada sergilenen mükemmel uyumun en dikkat çekici örneklerinden biridir. DNA düşey doğrultuda iç içe açılmış iki sarmaldan oluşur ve bu iki sarmalın birbirine oranı her zaman mükemmel uyum oranı olan 1.618'i verir. Bu sarmallardan her birinin bütün yuvarlağın içindeki uzunluğu 34 angström, genişliği 21 angströmdür (1 angström, santimetrenin bir milyonda biridir) 21 ve 34 sayıları art arda gelen iki Fibonacci sayısıdır. Fibonacci sayılarının ortak özelliği; bu dizideki her sayının (ilk ikisi dışında) kendisinden önce gelen iki sayının toplamından oluşması ve sıra sayılar arasındaki oranın her zaman aynı olmasıdır. O da 1.618'dir.

Şekil: 1 DNA'nın Moleküler Yapısı

c. Parmak izleri ve parmak izinin özelliğine ilişkin İslam'daki klasik bilgiler

İnsanın parmaklarının uç kısmındaki derinin gözle görülebilen şekiller oluşturmasıyla oluşan "parmak izi" tamamen kişiye özeldir. Şu an dünyada yaşayan ve tarih boyunca yaşamış olan tüm insanların her birinin parmak izi birbirinden farklıdır. Bu izler, derin bir kesik ve büyük bir yaralanma olmadığı sürece kişinin hayatı boyunca da aynı kalır. Bu

nedenle parmak izi, çok önemli bir "kimlik saptama aracı" olarak tarihin belli bir sürecinden sonra kullanılmaktadır.

İki yüzyıl öncesine kadar parmak izi hiç de bu kadar önemli bir kavram değildi. Çünkü her insanın parmak izinin birbirinden farklı olduğu ancak 19. yüzyılın sonlarında fark edildi. 1880 yılında Henry Faulds isimli İngiliz bilim adamı, Nature dergisinde yayınlanan bir makalesinde insanların parmak izlerinin hayat boyunca değişmediğini ve suçluların da cam şişeler üzerinde bıraktıkları parmak izleri sayesinde yakalanabileceğini açıkladı. 1884 yılında İngiltere'de ilk defa bir cinayet, parmak izleri takip edilerek çözüldü. 19. yüzyıla kadar kimse parmak uçlarındaki dalgalı şekillerin bir özelliğinin ve anlamının olduğunu düşünmemişti.

İnsanların parmak uçlarında çok önemli bir özellik olduğuna dikkat çeken Kur'ân âyeti şöyledir:

İnsan, onun kemiklerini bizim kesin olarak bir araya getirmeyeceğimizi mi sanıyor? Evet, onun parmak uçlarını dahi derleyip-(yeniden) düzene koymaya güç yetirenleriz.²²

Bu Kur'ân âyetinin işaret ettiği gerçeklik muhtemelen klasik ulema tarafından ayırt edilememiştir ki, üzerinde fazlaca yorum yapılmamıştır. Müslüman alimlerin gözden kaçırdığı, insanların parmak izlerinin birbirinden farklı olduğu mesajı, bir İngiliz araştırmacının Kur'ân okumasıyla keşfedilmiştir.

Ünlü Türk Kur'ân yorum bilimcisi Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu âyete getirdiği yorumda âyetle ilgisi olmayan ve fakat olaya başka açıdan bakan şu yorumu yapmaktadır:

Parmak uçlarının yaratılışında bu suretle inceliğe işaret edilmiş olması, zahiri (yüzeysel) ve basit bir şey değil, onların yaratılışında görüldüğünden çok derin ve önemli incelikler bulunduğunu gösterir. Evvela insan en önemli işlerini elleriyle yapar, onun için el güç ve kudretin sembolü sayılır. "Şu iş onun elindedir", "elinden gelir", "eli dardır", "eli geniştir", "eli uzundur", "eli kısadır", "eli açıktır" ve "eli sıkıdır" gibi güç mânâsı ile ilgili olan ifadeler, ele nispet edildiği kadar hiçbir uzva nispet edilmemiştir denilebilir. Sonra elin bütün kıymeti ise parmaklar-

²² Kur'ân: Kıyamet: 3-4.

dadır. El ile yapılan bütün işlerin parmakla ilgisi vardır. Onun için on parmağın diyeti, iki elin diyetine eşittir. "Filân işte onun parmağı var." sözü de parmağın etki ve güç alameti olduğunu anlatır.

Parmakların bütün incelikleri, parmak uçlarındadır. Parmaklarda ve parmak uçlarında dikkat çekici bir sanat ve ince bir duyarlılık vardır. Dokunma duyusunun hemen hemen bütün incelikleri onlarda toplanmıştır. Parmaklarımızın sinir uçları ile aldığı duyum ağının incelikleri çok hassas duyumu sağlar. Bir taraftan silah gibi birçok şeylere direnir dayanan tırnakların sertliğiyle uygun kaslarının dayanıklı teşkilatı içinde böyle farklı zariflik ve incelikleri kapsayan ve büyük çekiç ve külünk darbeleri ile yazı, nakış, resim, süsleme ve yazı taramaları gibi en ince çizgileri çizen ince ve zarif kalemli, fırçaları, iğneleri yapma ve yönetmeye alet olan parmaklar ve uçları hemen hemen insanlardan meydana gelen işlerin en önemli bölümünün ortaya çıktığı yaratılış boğumlarıdır. Bunların tam olarak okunması bilirse, bir insanın her şeyini olmasa da pek çok özelliğini ifade ettikleri anlaşılır, diyen bilim insana şu noktayı da özellikle vurguluyor: Yüce Allah insanın bütün özelliklerini bir küçük hücrede toplayıp misal olarak gösterebilir.

Parmak uçları sadece izleri ile insan kimlik ve kişiliğini oluşturmakla kalmaz, yaptığı iş ve sanatlarla insan kimlik ve kişiliğini oluşturur. Parmak izlerindeki farklılık insanın işine de yansır.

d. DNA parmak izi (finger print) yöntemiyle kimlik saptaması nasıl yapılır?

DNA parmak izi analizinde polimorfizm katsayısı (toplumda bulunma yüzdesi) yüksek olan polimorfik markırlardan (belirteçlerden) yararlanır. İnsan kromozomlarında çeşitlilik gösteren bölgeler vardır. Bu bölgelere "polimorfik" (çok formu olan) diziler denir. Genetik haritalama çalışmalarında ve forensik uygulamalar ile babalık tayininde bu dizilerden yararlanılmaktadır.

DNA parmak izi analizinde çoğunlukla kromozomlarda yan yana yerleşmiş değişken sayıda ardışık tekrar (variable number of tandem repeats, VNTR) bölgelerinden yararlanır. VNTR'lerden en sık kullanı-

²³ Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Ty., VIII, 5475-5476.

²³ Ana kaynak olarak bkn. Human Genome Resources: İnsan Genom Kaynakları) <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/genome/guide/human/>. Bu bilgilerin aktarılıp değerlendirilmesinde yardımcı olan Prof. Dr. Hasan Bağcı'ya ve Yrd. Doç. Dr. Engin Çiftçi'ne teşekkür ederim.

lanı kromozom 1'de yer alan **D1S80** VNTR'sidir. Ardışık olarak tekrarlayan bu bölge 16 baz çifti (bp) uzunluğundadır. Bu dizinin yer aldığı kromozom bölgesinde, bireyler, anne ve babalarından aldıkları 1. kromozomlarında 14 ile 40 arasında değişen sayıda tekrarlara sahiptirler. Örneğin, bir kişi annesinden 18 tekrar ve babasından da 27 tekrar içeren D1S80 alelleri almış olabilir. Populasyon çalışmaları insanların % 90'nın bu bölgedeki aleller açısından heterozigot olduğunu (iki farklı sayıda tekrarlar taşıdığını) göstermiştir. Herhangi iki kişi birbiriyle karşılaştırıldığında bu lokusta yer alan alellerinin aynı olması olasılığı zayıftır. Çünkü, bu kişiler heterozigot iseler, 27 farklı alelden (14 den 40 a kadar) birini bir kromozomda ve diğerini de diğer kromozomda bulunduracaklarından, aynı iki alele sahip olmaları olasılığı 729 da bir ($27 \times 27 = 729$) olacaktır. DNA parmakizi analizi çalışmalarında genellikle 5-10 ayrı VNTR bölgesi çalışılarak elde edilen sonucun güvenilirliği artırılır.²⁴

d. Kuyruk sokumu

Hz. Peygamber kuyruk sokumuyla ilgili Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette "İki sûr arasında kırk vardır." diye söyleyince yanında bulunanlar: "...Allah semâdan su indirecek ve insanlar yerden sebze biter gibi bitecekler. İnsanda bir kemik hâriç hepsi çürür. Bu çürümeyen, acbu'z-zeneb denen kuyruk sokumu kemiğidir. Kıyamet günü yeniden yaratılış bundan başlatılacaktır." dedi.²⁵

Yine bir başka hadisinde Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kuyruk sokumu kemiği hariç insanoğlunun her tarafını toprak yiyip tüketecektir. İnsan bu kemikten yaratıldı ve bundan diriltiip terkip olunacaktır."²⁶ Hz. Peygamberin bu açıklamalarına dayalı olarak İslam bilginleri özellikle öldükten sonraki dirilişte bu kemiği esas alan yorumlar yapmışlardır. Ancak klasik İslam bilgilerinin bu tür değerlendirilmelerinin bugün bilim açısından hiçbir değer taşımadığı söylenebilir.

²⁵ Buhari, *Sahih*, Tefsir, Kur'an: Zümer 3, Amme 1; Müslim, *Sahih*, Fiten 141, (2955); Malik, *Muvatta*, Cenâiz 48, (1, 239); Ebu Davud, *Sünen*, Sünnet 24, (4743); Nesai, *Sünen*, Cenâiz 117, (4, 111).

²⁶ Müslim, *Sahih*, el-Fiten ve Eşrâtü's-Sâat, no. 5254; Ebu Davud, *Sünen*, Sünnet, no. 4118.

C. İnsan Soyunun Belirlenmesi, Tarihsel Önemi ve Sonuçları

a. İnsan soyunun belirlenmesinin tarihsel önemi

İnsan kimliğinin veya soyunun saptanması toplumsal tarih açısından önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözgelimi, doğan çocuğun babasının kim olduğu, insan soyunun onurluluğu, ahlakî ve hukuksal yaptırım açısından önemlidir. Bu noktada tarihte kullanılan ve günümüzde de uygulanabilen “evlat edinme” ile ilgili İslam’ın insan kişiliğinin korunmasına yönelik Kur’ân ve hadis buyurularına dayalı uygulamaları çok dikkat çekicidir.

İslam, insan kimlik, kişilik ve soyunu kabul etmeyen yapay akrabalıkları asla kabul etmez. İnsan kimlik ve kişiliğinin toplumsal, hukuksal ve biyolojik olarak dayandığı soyunun belirlenmesiyle temellendirilir.

İslam’dan önce var olan soy belirleme uygulamalarında, “gerçek çocuk sahibi olma”nın dışında, yapay soya dayandırılmak olarak nitelendirilebilecek akrabalıklar “süt emzirme (rada)” ve “evlat edinme” şeklinde yaygınlık kazanmıştı.

b. Gerçek çocuk sahipliği ve insan kimlik ve kişiliğinin temeli

İnsan kimliğinin yaygın, uzun süreli toplumsal ve kültürel tarih açılarından tanınması, soyu izlenmesi ile temellendirilmektedir. Soy, aile kurumunu ayakta tutan ve ailenin devamını sağlayan en temel ve kuvvetli bağıdır.

İslam’da insanlık tarihi, günümüz uygarlığının kabul ettiği gibi, soy (nesep, akrabalık) esasına dayanmaktadır. İnsan kimliğinin daha çok gen olarak ve toplumsal yapı olarak kimliğinin tanınması kültür tarihinde “soya sahip olma” soy temellendirilmesine dayanmaktadır. Klan, kabile, boy ve ulus bu soy izlenmesinin tarihsel süreçteki oluşumlarıdır. Bu görüşe göre yalnız baba tarafından, diğer bir görüşe göre ise hem baba hem de anne tarafından olan akrabalık bağına soy denilir.²⁷ Aile bireyleri bununla birbirine hısımlık, kan, biri diğerinin parçası olacak şekilde bağlanır. Çocuk babasının bir parçası, babası da onun bir bölümü olur. Soy, insanlara Allah’ın büyük bir nimetidir. Bireyler arasında merhamet, şefkat, yardım bu soy bağıyla doruk noktalara ulaşır. Yüce Allah soyun önemi konusunda şöyle buyurur: "O, sudan bir beşer

²⁷ Mustafa Fayda, "Ensâb" mad., *DİA*, XI, 244.

yaratıp onu soy sop yapandır (yani onu gerek kan ve gerekse evlilik bağı ile birbirine hısımlık yapandır). Rabbin herşeye kadirdir"²⁸

İslâm, babalara çocukların soyunu inkâr etmeyi yasakladığı gibi, kadınlara da çocuğun soyunu gerçek babadan başkasına ait göstermeyi yasakladı. Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştur: "Bir kadın, kendilerinden olmayan kimseyi bir aileye sokarsa, Allahtan bir şey bulamaz. Allah onu Cennetine sokmaz. Bir erkek de çocuğa bakar olduğu halde onun soyunu inkâr ederse, Allah onunla kendi arasına perde koyar ve onu kıyamete kadar öncekilerin ve sonrakilerin önünde rezil eder."²⁹

İslam, çocukların da kendi babalarından başkasına soy iddia etmesini yasaklamıştır.³⁰ Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Bilerek, babasından başkasına soy iddiasında bulunan kimseye Cennet haramdır."³¹

c. Gerçek soyun sabit oluşu sorunu:

Çocuğun anne tarafından soyunun sübûtu doğumdan ibarettir. Doğuran kadın çocuğun soy bakımından annesi sayılır. Çocuğun meşrû veya gayri meşrû oluşu bunu değiştirmez.³² Baba tarafından soyun sabit olması için, çocuğun geçerli nikahlı eşlere ait olması gerekir.³³

İslâm hukukçuları birçok varsayımlar ortaya koyarak o günün koşullarında yararlı olan soyun belirlenmesi için hükümler uygulamışlardır. Ciltler ve sayfalar tutan bu konudaki açıklama ve hükümlere bugün hemen hemen hiç ihtiyaç duyulmayacak bir noktaya gelmişizdir. Çünkü günümüz tıbbi daha kesin yöntemleri uygulamaktadır. Tıp bilimi ve tıbbî teknoloji, soyun, testlerle kısa sürede ve kesin olarak belirlemektedir. İslam Hukukundaki konuya ilişkin bilgiler artık nostalji meraklılarının okuması için sayfalarda kalmaya mahkumdur.

²⁸ Kur'ân: Furkân, 25/54.

²⁹ Dârimî, Nikâh, 42; Ebû Dâvud, Talâk, 29; Nesâî, Talak; 47.

³⁰ Ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 674.

³¹ Buhârî, *Sahîh*, Menâkıb, 5; Ferâiz, 29; Müslim, *Sahîh*, İmân, 112, 114, 115; Tirmizî, *Sünen*, Vesâyâ, 5.

³² ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 681.

³³ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 681-688.

Yukarıda değindiğimiz üzere, DNA'dan yararlanılarak çocuğun soyunu belirleme çalışmaları yapılmaktadır. Özellikle çocuğun babalık iddia edilen erkekten olup olamayacağını tıp açık ve kesin olarak bildirmektedir. Daha önce sözünü ettiğimiz gibi, insan kromozomlarında çeşitlilik gösteren bölgeler vardır. Bu bölgelere "polimorfik" (çok formu olan demek) diziler denir. Genetik haritalama çalışmalarında ve forensik uygulamalar ile babalık tayininde bu dizilerden yararlanılmaktadır. Gerek kriminolojide kullanılan parmak izi analizi ve gerekse tıpta kullanılan babalık testi temelde kişiler arasında bulunan üç milyonluk kimlik özelliğini belirleyen bu farka dayalıdır.

Günümüz bilimlari ve tıbbı, doğum öncesi ve sonrasında çocuğun kime ait olduğu konusunda çok kesin sonuçlara varan noktalara ulaşmıştır. Doğum ile çocuğun aidiyetinin bile tartışıldığı noktalara gelinmiştir. Sadece nikahlı olan eşlerin çocukları kabul edilme yolu seçilmiş ve hukuken geçerli ve kabul edilmektedir. Çünkü ABD'de kiralık rahim (awomb for rent) uygulamaları gündeme gelmektedir.

d. Evlat edinme

İslâm'da çocuk, temel ilke olarak kadının evli bulunduğu erkeğe nispet edilir. Doğuran kadın, annesi; nikâhlı koca da babası olur. Bu yüzden, evlâtlık anlamına gelen Arapça "daiy" tâbiri, nesebi bir başkasına ait göstermek anlamına gelir.³⁴

İslâm'dan önce Araplar arasında evlât edinme anlayışı vardı. Evlat edinme neticesinde birbirlerine varis de olurlardı. Peygamberlikten önce Hz. Peygamber Zeyd'i evlât edinmişti. Bu, şöyle olmuştu.³⁵ Zeyd bin Hârise çocukken tutsak edilmiş, onu Hakim b. Hizâm, teyzesi Hatice için satın almıştı. Hz. Hatice Allah Resulu ile evlenince, tutsak Zeyd'i eşine hediye etmişti. Daha sonra Zeyd'i babası ve amcası geri isteyince, Allah Elçisi onu serbest bıraktı.. O da Peygamberimizin yanında kalmayı seçti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Zeyd'i özgür bıraktı ve onu evlatlık edindi. Halk Zeyd'i, "Muhammed'in oğlu Zeyd" diye çağırırlardı. Bunun üzerine, evlâtlığı yasaklayan şu âyetler geldi:

³⁴ İbni Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, Ty., XIV, 261.

³⁵ İbni Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Mearif, Beyrut, Ty., IV, 145-146, 254; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1974, III, 1505-1506.

'...Allah evlâtlıklarımızı öz oğullarımız gibi tanımadı. Bunlar sizin dillerinize doladığımız boş sözlerdir. Allah gerçeği söylemektedir; doğru yola O eriştirir.³⁶

'Evlâtlıkları babalarına ait gösterin; bu, Allah katında en doğru olanıdır. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız bu takdirde onları din kardeşi ve dostlarımız olarak kabul edin. İçinizden kasd ederek yaptıklarınız bir yana, yanılmalarınızda size bir sorumluluk yoktur; Allah başışlar ve merhamet eder.³⁷

Kurtubî'de yer alan rivayette Abdullah b. Ömer şöyle der: "Biz bu âyetler inmeden önce Zeyd b. Hârise'yi, "Zeyd b. Muhammed (Muhammed'in oğlu Zeyd)" diye çağırırdık."³⁸

Kuşkusuz bu âyetten sonra Zeyd b. Harise'nin evlatlık hükmü son buldu. Ama o Peygamberin yanından ayrılmadı. Peygamber de onu evladı gibi korudu.Hatta onu, Zeynep binti Cahş ile çok da rıza aramaksızın evlendirdi,³⁹ fakat mutlu olamadılar. Çünkü bu evlilikte şu âyetin yanlış olarak konuyla ilişkilendirilmesi etkili olmuştur: "Allah ve Peygamberi bir iş hakkında hüküm verdiği zaman,"gerek mümin olan bir erkek ve gerekse mümin olan bir kadın için, ona aykırı olacak şekilde diledikleri gibi davranmaya hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resulüne isyan ederse, şüphesiz o, apaçık bir sapıklıkla yolunu şaşırmıştır."⁴⁰

Hz. Peygamber'in sabır tavsiyelerine rağmen, sonunda Zeyd, Zeyneb'i boşadı. Zeynep iddetini tamamladıktan sonra da, evlâtlık hukuku âyetin inişiyile lağvedildiği için Hz. Peygamber ile evlendi. Zeynep, Hz. Peygamber ile evlendikten sonra, onun diğer ailelerine karşı övünür ve şöyle derdi: "Rasûlullah sizi ailelerinizden isteyip nikâhladı. Beni ise yedi kat semalardan Allah o'na nikâhladı"⁴¹ Hırslı ve büyüklük kompleksine sahip olduğu anlaşılan Zeyneb uzun yaşamadı. İslâmdan önce uygulanan ve insan soyuna leke süren gelinlerle evlenme yasağı, öz çocukların eşlerini de kapsar. Yüce Allah bu yasağı âyette şöyle

³⁶ Kur'ân: Ahzâb, 33/4.

³⁷ Kur'ân: Ahzâb, 33/5.

³⁸ Kurtubî, *a.g.e.*, XIV, 29; Vehbe ez-Zuhayfî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1989, VII, 674; Âlûsî, *a.g.e.*, XXI, 147.

³⁹ İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, III, 1539-1540.

⁴⁰ Kur'ân: Ahzâb, 33/36.

⁴¹ İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, III, 1545.

açıklıyor: "Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın karısı... size haram kılındı"⁴² Bu duruma göre, başkasının çocuğunu evlât edinmekle öz çocuk gibi hak ve görevler meydana gelmez. Evlât edinenin nafaka ve eğitim masrafları yükümlülüğü olmaz. Aralarında bir hısımlık doğmadığı için evlenme engeli de meydana gelmez. Miras cereyan etmez.

Bugünkü Medeni Hukukumuz, evlat edinmeyi İslam Dininden farklı olarak ve aksine geçerli saymıştır. Ancak evlat edinme yurttaşların kendi özgür irade ve istemlerine bırakılmıştır. Medeni Kanun bir zorunluluk getirmemiştir. İslam Dini de bir çocuk alınıp bakılmasını ve evlat gibi korunmasını yasaklamamış ama onu kendi evladı olarak hele çocuğa da haber vermeksizin babalık veya annelik etmesini doğru bulmamıştır.

İslam evlat edinmeyi yasaklamıştır. Burada İslam'ın bu yasağındaki birinci amacı insanın kimliğinin dosdoğru olarak nasılsa öyle tanınmasına gösterdiği özenden kaynaklanmaktadır. Çünkü İslam insan yüceliğine, özgürlüğüne ve kimliğinin ayrı ayrı tanınmasına çok büyük önem vermektedir.

İslam'ın evlat edinmeyi yasaklamasının ikinci önemli amacı da çocuk küçük yaşta genellikle alınıp bakılınca, sanki kendi annesi ve babasıymış gibi büyütülmeye çalışılıp, günün birinde ortaya çıktığında evlat edinmiş olanın şok olması ve bunalım yaşamasını önlemek ve aldatılmış duruma düşürmemek içindir.

İslam'a göre, ailesinin ve çocuğun rızasıyla mutlaka çocuk alınacaksa, çocuğun annesi ve babasının kimliği açıkça söylenerek bakım ve yardım amaçlı alınabilir. İslam, insan kişiliğinin örtbas edilmesini asla kabul etmez.

e. Süt emme hısımlığı

Diğer yandan evlâtlıkla, süt hısımlığı birbirinden farklıdır. Süt hısımlığı, bir kadının kendine ait olmayan kadının süt emme yaşındaki bir çocuğu emzirmesiyle meydana gelir; süt çocuk ile öz çocuk gibi evlenme engelleri doğar.⁴³

⁴² Kur'ân: Nisâ, 4/23.

⁴³ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, V, 3869-3900; Mehmed Zihni, Nimet-ı İslâm, İstanbul 1316 H., 3. Kısım, 271, 273; ez-Zuhaylî, a.g.e., VII, 705-711.

f. Buluntu veya soyu bilinmeyen çocuk

Herhangi bir sebeple sokağa terkedilmiş, anne-babası belli olmayan çocuğa buluntu çocuk (lakîl) denir.⁴⁴ Buluntu çocuğa sahip çıkmak bir insanı yaşatmak olduğu için farzı kifaye olarak en hayırlı işlerden kabul edilmiştir. Bir kimse buluntu veya soyu bilinmeyen bir çocuğu, kendi çocuğu olduğunu iddia etmeksizin himayesine alsın, bu onun gerçek çocuğu olmaz, aralarında miras cereyan etmez. Erginlik çağından itibaren mahremlikler başlar.

Buluntu veya soyu belirsiz çocuğun bilinen bir babası ortaya çıkarsa soyu ona bağlanır.⁴⁵ Babası meçhul kalırsa, bu kimse müslüman topluluğun din kardeşi ve dostu olur. Ona hor ve hakir gözlerle bakılamaz, ebeveynin bir hatasından dolayı çocuk suçlanamaz. Bu çocuk eğitilir, okutulur, meslek sahibi yapılır, evlenmesine yardımcı olunur. Bunu yapan kimse zaten manevî annelik-babalık yapmış ve çocuğun tüm sevgi ve saygısına hak kazanmış olur. Önemli olan da bu sevgi, şefkat ve saygıdır. Ayrıca ahirette bunun için ecir alacaktır. Ancak nesebi bilinmeyen bir çocuğu, bir kimse "bu benim oğlum veya kızımdır" diye ikrarda bulursa, bu çocuk onu tasdik etsin veya etmesin, nesebi ondan sabit olur ve aralarında miras cereyan eder.⁴⁶

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, İslam dininde evlatlık hükmü kaldırıldığı için buluntu veya soyu belli olmayana ayrı kimlik ve kişilikte değerlendirmek gerekir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Onları kendi babalarına nisbetle çağırın. Bu, Allah nezdinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır"⁴⁷. Çocuğun ana tarafından soyu, onu doğuran kadındır. Çocuğun meşrû veya gayr-i meşrû olması, sonucu değiştirmez.

Çocuğun babaya nisbeti ise, gerçek veya gerçekleşme aşamasındaki evlilikte, yahut da şüpheye dayalı cinsel birleşmede mümkün olur. Yahut baba, çocuğun soyunu ikrar etmiş olmalıdır. İslâm zina ürünü çocuğun soyunu erkeğe bağlamayı kabul etmemiştir. Bu konuda Hz.

⁴⁴ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 764.

⁴⁵ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 767-768.

⁴⁶ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, VII, 674, 690.

⁴⁷ Ahzâb, 33/5.

Peygamber şöyle buyurmuştur: "Çocuk nikâhlı (yatak sahibi olan) erkeğe aittir, zina eden için ise mahrumiyet vardır."⁴⁸

g. Soybilim (Ensâb)

Ensâb, *soy* anlamına gelen *neseb* kelimesinin çoğulu olarak Arap literatüründe kabilelerin soyunu inceleyen bilim dalı olarak kullanılan bir kavramdır. *Neseb*, *nüsbe* ve *nisbe* kelimeleri bir kabileye veya bir beldeye mensup olmayı da ifade eder. Neseb bilgisi/ilmü'l-ensâb konusunda uzmanlaşmış kimseye *nessâb* yahut *nessâbe* adı verilir.⁴⁹ *Nesep* kelimesi *soy* anlamında Kur'ân'da da geçmektedir. İlgili ayetler şunlardır:

Sudan (meniden) bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyete (kan ve evlilik bağından doğan yakınlığa) dönüştüren O'dur.⁵⁰

Allah ile cinler arasında bir soy birliği uydurdular.⁵¹

Ensâb kelimesi de bir âyette aynı anlamda kullanılmıştır: "Sûra üflendiği zaman artık aralarında ne akrabalık bağları kalmıştır, ne de birbirlerini arayıp sorarlar."⁵²

Araplar, Câhiliye döneminde olduğu gibi, İslâmî dönemde de *ensâb* bilgisinde deneyimlidirler. Araplar, Arap olmayanlara karşı bu soy bilgileriyle her zaman övünmüşlerdir. Bazı yazarlar *ensâb* bilgisi için "ilim" kelimesini kullanmışlar, hatta bir kısmı bu ilmi *yüce ve üstün ilim* gibi ifadelerle tanımlamışlardır. Arapların *ensab* bilgisine verdikleri önem, içinde yaşadıkları siyasi ve sosyal şartların bir sonucuydu. Daha çok erkek soyundan gelen akrabalık bağına (asabiye) dayanan kabilede kan bağı önemli bir yer tutuyordu.

Arap geleneğinde, *hulf*, *civâr* ve *velâ* yoluyla da akrabalık bağı kurulabiliyor ve böylece kabileye yeni katılmalar oluyordu. Ancak bu şekilde kurulan akrabalık kabilenin mensup olduğu cedit ve ona bağlılığı ortadan kaldırmıyordu. *Ensâb* bilgisi, kendilerini koruyan ve bir araya getiren bir devletin bulunmayışının da tabii sonucu olarak kabile fertlerini birbirine bağlayan, çeşitli tehlikelerden koruyan ve başka kabile mensuplarından ayıran bir zırh gibi kabul ediliyordu. Araplar için nese-

⁴⁸ Buhârî, Büyü ; 3,100, Husûmât, 6, Vesâyâ, 4, Meğâzi, 53, Ferâiz,18, 28, Hudûd, 23, Ahkâm, 29; Müslim, Rada ; 36, 38; Ebû Dâvud Talâk, 34.

⁴⁹ Fayda, *a.g.e.*, XI, 244.

⁵⁰ Kur'ân: Furkan 25 / 54.

⁵¹ Kur'ân: Saffât 37 / 158.

⁵² Kur'ân: Mü'minûn 23 / 101.

be bağıllık ve ona duyulan ihtiyaç, adeta bugünkü insanın kendi haklarını koruyan bir devlete ve bir vatana duyduğu ihtiyaç gibidir.

Asabiyet (kan akrabalığı) kabile bireylerine atalarının şan ve şerefiyle övünmesini, kahramanlarını ve başarılı tarihi olayları anımsaması ve gururlanmasını veriyor; onların soylarına sahip çıkmasını sağlıyordu. Câhiliye devri Araplarının geçmişin devamlı hatırlanması için ensâb bilgisine çok değer vermeleri, Araplardaki tarih bilincinin varlığına en güçlü delil kabul edilmiştir.⁵³

Câhiliye devri Arap şiirlerinde kişilerin Adnânî, Kahtânî veya Mudarî olmakla övündüklerini gösteren örneklere sıkça rastlanması, kabileler arasında kan bağına dayanan bir asabiyet anlayışının varlığından kaynaklanır. Ensâb ilmiyle uğraşanların Arap şiiriyle de çok yakın ilgileri vardı. Çünkü soy bilgilerine ulaşmak kabilelerin ahbâr ve şiirlerini de yakından bilmeyi gerektiriyordu. Nitekim ensâb kitapları incelendiğinde bunlarda, ahbâr, eş'âr ve ensâb bilgilerinin birlikte yer aldığı göze çarpar.⁵⁴ Câhiliye devrinin ensâb bilgisinin öğrenilmesini, soy-sop ile iftihar edilmesini teşvik eden asabiyet anlayışı İslam dinince yasaklanmıştır.

Kur'ân, insanların bir erkek ve bir dişiden yaratıldığını beyan etmiş,⁵⁵ Hz. Peygamber de Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arab'a, beyazın siyaha, siyahın beyaza yaratılışları ve soyları bakımından hiçbir üstünlüğünün bulunmadığını belirtmiştir.⁵⁶ Ahirette sûra üfürüldüğünde soy farkı gözetilmeyeceği,, insanlara soylarının fayda vermeyeceği,⁵⁷ onların, yalnız, tanışıp görüşmek için milletler ve kabileler halinde yaratıldığı, insanlara üstünlük sağlayacak yegâne vasfin takva olduğu⁵⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmiştir. Yine Kur'ân, soy çokluğu ile övünmenin insanları aldatıp oyaladığını bildirmiştir.⁵⁹

İslamiyette, mal, evlat çokluğu ve atalarla övünme kınanmıştır. Diğer taraftan Hz. Peygamber, her insanın kendi soyuna sahip çıkmasını

⁵³ Fayda, *a.g.e.*, XI, 245.

⁵⁴ Fayda, *a.g.e.*, XI, 245.

⁵⁵ Kur'ân: Hucurat 49 / 13.

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 411.

⁵⁷ Mü'minûn 23 / 101.

⁵⁸ Kur'ân: Hucurat 49 / 13.

⁵⁹ Tekasür 102 / 1.

şöyle vurgulamıştır: "Sılay-ı rahim (insanın anasının babasının ve kendisinin doğup yetiştiği doğal çevresi ve asıl kişilik ve kimliğinin olduğu yeri) yapmanızı temin edecek ölçüde soylarınızı öğreniniz."⁶⁰ Hz. Peygamber bu sözleriyle Müslümanların, akraba ziyaretini yerine getirmek için soy kütüklerini öğrenmelerini emretmiştir.⁶¹

İslamiyetin getirdiği hukuk sisteminde bazı hükümlerin uygulanmasında da soy bilgisine ihtiyaç duyulmuştur. Başta sılay-ı rahim olmak üzere evlilikte eşler arasındaki denklik, yakın akraba ile evlenmenin yasaklanması, evlenilecek kişilerin soyunun belli olması, insanın babasına ait olarak çağrılması, vakıf için şart koşulan akrabalığın bilinmesi, Hz. Peygamber'in yakınlarına zekat verilmemesi ve onlara ganimetten pay ayrılabilmesi gibi hususlar, diyetin ödenmesi de asabenin (asıl akrabasının) hepsinin değil, bir kısmının dahil olacağı âkile ile ilgili uygulamalar ve miras taksiminin doğru olarak yapılabilmesi soy bilgisine bağlıdır.⁶²

h.İnsan kişilik ve kimliğinin savaşlarda sürdürülmesine örnek: Eyyâmü'l-Arab

İnsan kişiliğinin İslâmın geliştiği toplum öncesinde toplumsal boyutunun tarihsel aşamaya ulaştığını gösteren soya dayanmanın en belirgin olanı "Eyyâmü'l-Arab"(Arap Günleri: Arap Soylularının Savaşları)dır. Aslında bu olgu, bir ulusun oluşmasında insan soyunun, bir anlamda kişilik ve kimliğinin, o ulusun var olmasında ne denli temel öğe olduğunu açıkça kanıtlamaktadır.

Eyyâmü'l-Arab ifadesi cahiliyye döneminde ve Arap kabilelerinin kendi aralarında, bazen de Bizans ve İranlılar'la yaptıkları savaşlar ve bu savaşları anlatan nesir, şiir vs. gibi edebiyat için kullanılır. İslâm'ın ilk dönemlerindeki savaşlar için de bu terimi kullananlar olmuştur.⁶³ *Eyyâmü'l-Arab*'ın her birine meydana geldiği yere, savaşa yol açan sebeplere veya savaşın sonucuna göre *Yevmü Buâs*, *Yevmü Zükâr*, *Yevmü Dâhis* ve *Garbâ*, *Yevmü Ficâr* gibi adlar verilmiştir.⁶⁴

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 374.

⁶¹ Fayda, *a.g.e.*, XI, 245.

⁶² Fayda, *a.g.e.*, XI, 246.

⁶³ Mehmet Ali Kapar, "Eyyâmü'l-Arab" mad., *DİA*, XII, 14-16; *Dâiratü'l-Meârifü'l-İslamiyye*. Trc. Muhammed Sâbit el-Fendî v.d., Tahran-1933, III, 180; Ali Bulut, *Hicrî İlk Üç Asırda Kur'an Filolojisine Dair Eser Veren İlim Adamları ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1999, s. 18, dipnot 69.

⁶⁴ Kapar, *a.g.e.*, XII, 14.

Arapların iki büyük kolu olan Kahtânîler (Güney Arapları) ile Adnânîler (Kuzey Arapları) veya bu iki kola mensup kabileler arasında cereyan eden bu savaşların sayısı kesin belli değildir. 75 ile 1700 arasında rakamlar verilmektedir. Bir savaşın değişik isimlerle anılması, kabilenin tamamının katılmadığı küçük çatışmaların veya büyük bir savaşın içindeki muharebelerin ayrı birer savaş kabul edilmesi *Eyyâmü'l-Arab*'ın sayısını arttırmıştır.⁶⁵

Eyyâmü'l-Arab çok basit sebeplerden dolayı meydana gelebilirdi. Meselâ Abs ile Zübyân kabileleri arasında yıllarca devam eden Yevmü Dâhis ve Yevmü Garbâ bir at yarışı yüzünden çıkmıştır. Böyle basit sebeplerin yanında siyasî, iktisâdî, sosyal ve psikolojik sebeplerden dolayı çıkan savaşlar da vardır.⁶⁶

Câhiliye dönemindeki bu savaşlardan, müşrik Araplar arasında haram aylardan birisinde yapılan savaşlar için *Ficar savaşları* ifadesi kullanılır. İslâm'da yasak olduğu gibi câhiliye döneminde de Müşrikler arasında haram aylarda savaş yapmak, kan dökmek, haksızlık ve kötülüklerde bulunmak yasaklanmış idi. Muharrem, Receb, Zilkâde ve Zilhicce aylarından oluşan bu aylarda yasağın ihlâl edilmesi, büyük bir günâh ve suç sayılıyordu. Bu telâkkiye rağmen câhiliyye döneminde zaman zaman haram ayların kutsiyeti çiğnenmiş, kanlı bazı savaşlar meydana gelmişti. İşte bu savaşlar, müşrikler tarafından, günâhın işlendiği savaşlar anlamını ifade etmek üzere "ficâr savaşları" diye adlandırılmıştır.⁶⁷

Arap tarihinde dört Ficâr savaşı olmuştur. Bunlardan en önemlisi IV.Ficâr savaşı'dır. Kinâneoğullarının yanı sıra Kureyş ile Hevâzin'in Kays-ı Aylân kabileleri arasında meydana gelmiştir. Hire hükümdarının çıkardığı bir kervana kılavuzluk ve muhafızlık etme konusunda aralarında ihtilâf ve husûmet çıkan Kinâne oğullarına mensup bir şahsın Kays-ı Aylân'dan Urve b. Utbe'yi öldürmesi bu savaşa sebep teşkil etmiştir. Kinâne ğullarının yanında Kureyş'in diğer sülâleleri de savaşa katılmış, bu arada Peygamber efendimiz de amcalarıyla birlikte bu savaşta bulunmuştur. O sırada Hz. Peygamber bir rivayete göre on dört,

⁶⁵ Kapar, *a.g.e.*, XII, 14.

⁶⁶ Kapar, *a.g.e.*, XII, 14.

⁶⁷ Ebü Ubeyde Ma'mer b. el-Müsenâ et-Teymî, *Kitâbü Eyyâmü'l-Arab Kable'l-İslam*, thk. Âdil Câsim el-Beyâtî, Beyrut, 1987, s. 506; İbni Manzûr, *a.g.e.*, V, 48.

bir rivayete göre de yirmi yaşında olup savaşılabilecek güçte olmasına rağmen sadece savaş alanının gerisine düşen okları toplayıp amcalarına vermekle yetinmiştir. Sonunda bu savaş, iki tarafın ölülerinin sayılıp ölüsü fazla olan tarafa fazlalık miktarınca diyet verilmesi kararı ile sulha bağlanarak neticelendirilmiştir.⁶⁸

Bu savaşlarda sebep ne olursa olsun asıl amaç intikam almaktır. Öyle ki Araplar hasımlarından intikam alıncaya kadar içki içmez, koku sürünmez ve eşlerine yaklaşımazlardı. Câhiliye toplumunda "hak" diye bir kavram bulunmadığından kabilesinden biri öldürüldüğü zaman kılıcını çeken Arap öcünü alıncaya kadar kabilesiyle beraber çarpıştırdı. Ölenin intikamının alınmaması kabile ve aile için büyük bir ayıptı; diyetle razı olmaksızın büyük bir zilletti. Savaş bittikten sonra tarafların hatip ve şairleri hicviye veya methiyelerle olayı anlatırlardı. Bazen bir hiç yüzünden birkaç kişi arasındaki çatışma ile başlayan savaş daha sonra bütün kabilenin davası haline gelir, sonunda araya girenler anlaşmazlığa son verirlerdi. Araplar bu olayları asla unutmazlardı; böylece hem savaşta kabileyeye karşı intikam duyguları kamçılanır, hem de gösterdikleri başarıdan dolayı övünürlerdi. Tarafların farklı anlatımlarıyla dikkat çeken bu savaş hikâyeleri yüzyıllarca dilden dile dolaşarak günümüze kadar gelmiştir.⁶⁹

Bu savaşlardan Zükâr savaşı Hz. Peygamber zamanında Arabistan'ın kuzeyindeki Araplar'la İranlılar arasında meydana gelmiştir. Bedir yılında vuku bulduğu da rivayet edilen bu savaş Kisrâ II. Hüsrev'in Şeybânîler'e saldırısıyla başlamış ve onun yenilgisiyle sonuçlanmıştır.⁷⁰ İranlılar'a karşı kazandıkları ilk zafer olan bu savaşta Araplar'ın "Yâ Muhammed" hitabını parola olarak kullandıkları rivayet edilmektedir.⁷¹

Buâs savaşı Medine'deki Evs ve Hazreç kabileleri arasında Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden beş veya altı yıl önce meydana gelmiş ve savaşı Evs kabilesi kazanmıştır. Bunun dışında iki kabile arasında bir çok savaş daha cereyan etmiştir.⁷² Bu iki kardeş kabile arasın-

⁶⁸ Ebû Ubeyde, *a.g.e.*, s. 503-526; Hüseyin Algül, "Ficar" mad., *DİA*, XIII, 52.

⁶⁹ Kapar, *a.g.e.*, XII, 14-15.

⁷⁰ Ebû Ubeyde, *a.g.e.*, s. 489-496; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-Târih*, Beyrut, 1995, I, 374-380; Kapar, *a.g.e.*, XII, 15.

⁷¹ Kapar, *a.g.e.*, XII, 15.

⁷² İbni Sad, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dâru Sâdır, Beyrut, Ty., III, 604; IV, 383; Muhammed Ahmed Câdül-Mevlâ Bek, Ali Muhammed el-Becâvî, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, *Eyyâmü'l-Arab fi'l-Câhiliyye*, Beyrut, Ty., s. 84.

da yıllardır devam eden düşmanlık Resûl-i Ekrem'in hicretiyle dostluğa dönüşmüştür.

Abs ile Zübyân kabileleri arasında meydana gelen ve daha sonra Esed, Fezâre ve Gatafân kabilelerinin iştirakiyle büyüyen Dâhis savaşı, Abs kabilesinin Dâhis adlı bir atıyla Zübyân kabilesinin Gabrâ adlı kısrağı arasındaki yarışta Zübyânîler'in haksızlık yapmalarından çıkmış ve yıllarca sürmüştür.⁷³

Bekir b. Vâil ile Tağlib b. Bekir kabileleri arsında cereyan eden Besûs savaşı, Besûs adlı yaşlı bir kadına ait dişi devenin Tağlibli bir reis tarafından yaralanması sebebiyle çıkmış, aralıklarla kırk yıl devam ettikten sonra Hîre kralı III. Münzir'in müdahalesiyle sona ermiştir.⁷⁴

Savaşların kabile hayatında özel bir yeri olduğu için bu savaşları anlatan hikayelere kabileler ve bireyler ortak bir kültür olarak sahip çıkmışlardır. Nazımla anlatılan savaşlar, Araplar'ın divanını meydana getirmiş ve bu sayede Araplar için büyük önem taşıyan kabile soyları korunarak günümüze ulaşmıştır. Ayrıca bu metinlerde Arapça'ya dair bilgiler verildiği gibi Araplar'ın yaptıkları önemli işler de sergilenmiştir. Gece yapılan sohbet toplantılarında kabilenin gerçekleştirdiği önemli işler arasında anlatılan savaş anlatıları(rivayetleri) olayların karşısındaki o ulusun eğilimlerini de yansıtır. Hadiselerin genellikle taraf tutucu bir üslupla aktarıldığı bu anlatılarda bir bütünlük ve düzen bulunmamakla birlikte bunların tarihsel gelenekleri yansıttığı söylenebilir.⁷⁵

SONUÇ

İslam Dini, insanın kimlik ve kişiliğine büyük önem vermektedir. Özellikle diğer dinlerden farklı olarak insanın ayrıca özellikleri yüce Allah'ın bir nimeti olarak değerlendirilmiştir. İnsan soyunun kimlikli ve kişilikli sürmesi için özellikle ana-babasının tam olarak belirlenmesinin mecburiyeti bunu açıkça kanıtlamaktadır.

⁷³ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, I, 449-462; Fayda, "Abs (Beni Abs)" mad., *DİA*, I, 312; Kapar, *a.g.e.*, XII, 15.

⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, I, 410-417; Kapar, *a.g.e.*, XII, 15.

⁷⁵ Kapar, *a.g.e.*, XII, 15.

İslâm evlat edinmeyi reddederken, çocukların öz evlat gibi bakılıp korunmasını emretmiştir. Ama o çocuklara gerçek baba ve annesini mutlaka tanıtmalarını şart koşmuştur.

Öte yandan buluntu veya zina yoluyla doğan çocuğun yaşama hakkının korunması, İslam'ın insana renk, ırk, sınıf ve cinsiyet farkı gözetmeksizin eşit muameleyi öğütlemesi, "İnsan Hak ve Özgürlükleri Evrensel Bildirgesi"den çok önceleridir.

Sonuç olarak birey özgürlüğü, kimlik ve kişilik onuru ve bireyin üstünlüğü yüce Allah'ın istediği insandır. Hedef tüm insan kimlik ve kişiliğini yok edecek olan çirkinliklerden insanın korunması ve soyunu sürdürmesidir. Bu hedefe ne denli yaklaşırsak, o ölçüde uygar ve aynı zamanda inançlı Müslüman oluruz. Çünkü kimlik ve kişilikten ve onlar üzerine dayana özgürlük ve bağımsızlıktan asla ödün verilemez. Verilirse, insan biçiminde canlı olarak yaşamak zorunda kalınabilir. Bu da kölelik ve tutsaklıktır. Oysa Müslüman bağımsız ve özgür olmalıdır. Kimlik ve kişiliğine sahip çıkmayanın dini de tam olamaz. Böyle bireylerin bağımsız olarak hayatlarını sürdürmeleri hele günümüz dünyasında olanaksızdır. Oysa Müslüman var olmak mücadelesi vermek zorundadır. Bugün bu mücadele, bilgi ve kafayla olmaktadır. O nedenle, Müslüman bugün kimlik ve kişiliğini korumak için daha çok bilgi sahibi olmak ve yeteneklerini geliştirmek zorundadır.

Ulusların varlıklarını koruması da, bir anlamda insanda var olan ayırıcı özelliğin üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür. Evrensel kültüre uzanan yol bireylerin bu farklı özelliklerini ve yeteneklerini geliştirmelerinden geçmektedir.

İslam Dini, Kur'ân ve hadislerin yanı sıra tarihsel süreçteki uygulamalarda görüldüğü üzere bireyin soyunun, kimliğinin ve kişiliğinin yok edilmesini asla onaylamamaktadır. Buna ilaveten "ümmet" anlayışına büründürülen İslam anlayışıyla da olsa, herhangi bir ulusal kimliğin gizlenmesi veya yok edilmesini de doğru bulmaz.

Bu açıdan bakılınca İslam'ı kendi anlayışıyla yorumlayan bazı kimselerin veya İslam bilginlerinin Türk Ulusal kimliğine sahip çıkmayı Müslümanlık ile bağdaştırılamayacağını ileri sürerek Türk milliyetçiliğini ve Türk Ulusalçılarını İslam Dini ile karşı karşıya getirmeleri, İslamî açıdan yanlıştır. İnsanlık açısından da son derece zararlı sonuçlar doğuracak yaklaşımdır. Bu yanlış görüşü bilerek veya bilmeyerek savu-

nanların, yüce Atatürk'ün "Ne Mutlu Türküm Diyene!" sözünü söylememeyi kendilerine ilke edindiklerini de hatırlatmak isterim.

**IDENTITY AND PERSONALITY TRACES WHICH SERVES
TO HUMANITY IN THE CREATION OF HUMANBEING
AND THEIR HISTORICAL, LEGAL AND CULTURAL
CONCLUSSIONS ACCORDING TO ISLAM**

ABSTRACT

Islam establishes humanlife on the determination of his/her parents in order to keep race of humanbeing and have a strong personality. Because of this reason Islam orders to recognise the identity of humanbeings as they are.

As is well know Allah has created humanbeings in different structure. For example our DNA, our fingerprint, our language and our other capabilities differ from each-others.

Islam refuses adopted child. When we think the reason of why Islam does not accept adopted child we can say that Islam does not want to upset small adopted children when they will learn that their parents were in fact their original parents but foster parents. While making this regulations Islam does not ask us to not care children. But it urges Muslims to take care all children as they care their own children. Even Islam orders us to protect illegal children and to take care them. For, Islam has asked Muslims do not make any distinction between people in terms of their religion, race, classes and gender before the declaration of "Universal Human Rigts".

In the light of the teaching of the Qur'an and the tradition of the Prophet Muhammad and Muslim practices in the course of time we can say that Islam strongly opposes destroying the race, identity and personality of humanbeing. Also Islam does not accept to cover the national identity of people within the context of the concept of 'Umma'